

Жанна Янковська

ДОЛЬКЛОРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША

Навчальний посібник

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів

Острог – 2009

УДК 398(079.5)883Кул
ББК 83 34УКРІ-8
Н 34

**Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(лист № 14/18-Г-2403 від 19.11.2008)**

*Надруковано за ухвалою вченої ради
Національного університету “Острозька академія”
(протокол № 3 від 25 жовтня 2007 р.)*

Рецензенти:

Шевчук С.І., кандидат філологічних наук, професор кафедри українознавства, директор інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Лобас П.О., кандидат філологічних наук, професор кафедри українознавства Рівненського державного гуманітарного університету;

Криловець А.О., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Національного університету “Острозька академія”.

Янковська Жанна.

Фольклористична діяльність Пантелеймона Куліша. Навчальний посібник (для учнів шкіл, студентів середніх спеціальних та вищих навчальних закладів). – Острого: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2009. – 168 с.

Особистість Пантелеймона Олександровича Куліша, безсумнівно, складна, багатогранна і, попри нові численні видання, які з'явилися уже в післярадянські часи, залишається до кінця не збагненою. Знаємо його як видатного майстра художнього слова, історика, публіциста, перекладача, видавця, майстра епістолярного стилю, мислителя-філософа. У навчальному посібнику зроблено спробу розкрити ще одну грань його, хоч іноді й суперечливої, але, безумовно, талановитої особистості. П.Куліш як науковець зробив ще й неоціненний внесок у галузі фольклористики, під впливом життєвих обставин сформувавшись сам як шанувальник народної творчості, створивши власну школу і методологію запису фольклору, видавши фольклорно-етнографічний збірник “Записки о Южной Руси”, де чи не вперше подано не лише зафіксовані народні твори, але й широко застосовано теоретико-аналітичні узагальнення. У своїх оповіданнях та історичному романі “Чорна рада” письменник не тільки показав широку панораму народного життя, використавши зразки фольклорно-етнографічних реалій – у цих творах проглядається трансформація фольклорного світогляду народу, його стилю мислення, навіть на рівні символіки.

© Янковська Ж.О., 2009
© Видавництво Національного університету
“Острозька академія”, 2009

ПРИМІТКА I

Оскільки в II-му розділі аналізується праця П. Куліша “Записки о Южной Руси”, то для зручності посилання, примітки і вказівки до тексту лише цієї збірки подаватимемо відразу ж після цитати або вказівки за допомогою двох цифр, де перша означатиме номер тому, а друга – сторінки. Наприклад, [I, 45] – том I, сторінка 45.

Дослідження здійснюється за виданням:

Кулиш П. Записки о Южной Руси. В двух томах. Составление и издание Пантелеймона Кулиша. – К.: Днепро (Репринтное издание 1856-1857 гг.). – Т. I. – 324 с.; Т. 2 – 356 с.

ПРИМІТКА II

Останнім є видання творів П. Куліша в двох томах 1994 р. Але при аналізі роману “Чорна рада” зручнішим для користування було видання попереднє:

Кулиш П. Твори в двух томах. – К.: Дніпро, 1989. – Т. I – 656 с.; Т. 2. – 588 с.

ПЕРЕДМОВА

Робота над вузькотематичним навчальним посібником була зумовлена проблемою національного відродження, яка є дуже актуальною сьогодні в українському суспільстві, і особливо в галузі духовної культури. Проблема “Куліш і фольклор” вмотивована тим, що нині до нас повертаються несправедливо забуті імена, цікаві особистості, творчі здобутки яких потребують сучасного осмислення і вивчення. Світоглядні позиції та творчість видатного українського діяча культури, письменника й науковця XIX ст. Пантелеймона Куліша дає для цього багатий і цікавий матеріал. Яскравою особливістю творчої манери П. Куліша є захоплення українською історичною минувиною та фольклором. Незважаючи на досить складні умови життя, своєрідність характеру, йому, завдяки таланту і працьовитості, вдалося створити цілісний доробок як науковця-фольклориста.

Обрана тема зумовлена нагальною потребою повернути в історію української науки, і фольклористику зокрема, одне із найменш досліджених імен в історії української фольклористики – ім'я Пантелеймона Олександровича Куліша. Матеріали його творчої спадщини дають змогу говорити про те, що П. Куліш є не лише письменником, істориком, критиком, а й фольклористом, зачинателем цієї науки на Україні. Його праця у цій галузі згадується в критичних публікаціях різних років лише принагідно, але фольклоризм та етнографізм – визначальна риса творчості письменника.

Вибраний напрямок дослідження загалом і навчальний посібник зокрема має безпосередній зв'язок із тематичними планами та робочими програмами курсів “Народна художня творчість”, “Українська усна народно-поетична творчість”, “Українська література XIX ст.” кафедр культурології та філософії, української мови та літератури Національного університету

“Острозька академія”. Звичайно, може використовуватись і в інших навчальних закладах різного типу при вивченні творчості П.Куліша.

Маємо на меті простежити шлях формування П.Куліша як фольклориста з юних років та у спілкуванні з іншими фольклористами того часу; визначити місце фольклорно-етнографічної збірки П.Куліша “Записки о Южной Руси” в системі фольклорних збірок першої половини ХІХ ст.; довести, що проблема художньої трансформації фольклорної свідомості займає одне з чільних місць у творчості письменника; показати, яке значення має ця проблема у глибинній національно-культурній традиції, зокрема в контексті літератури першої половини ХІХ ст.

Дослідження здійснено на базі наукових публікацій про творчість П. Куліша, численного епістолярію письменника та критичних матеріалів, опублікованих у літературно-критичних журналах ХІХ ст., а також на матеріалах його архіву.

Теоретичною основою при підготовці даного навчального посібника слугують праці М. Максимовича, М. Костомарова, М. Драгоманова, М. Грушевського, в яких знаходимо перше наукове осмислення Кулішевих творів; М. Зерова, Є. Кирилюка, О. Дея, С. Єфремова, де зроблено спробу окреслити обсяг і значення його творчої спадщини на початку ХХ ст.; В. Качкана, Є. Нахліка, М. Жулинського, А. Погрібного, П. Кононенка, Л. Дем’янівської, М. Наєнка, М. Пазяка, Л. Задорожної, Л. Дунаєвської, В. Погребенника, Н. Банковської, Г. Довженок, Є. Нахліка, В. Івашківа та інших, що висвітлюють певні проблеми спадщини П. Куліша з точки зору сучасності.

Наукові праці, що стосуються вивчення творчого доробку П. Куліша впродовж півтора століття можна умовно поділити на три періоди. Нині почалася “третя хвиля” дослідження творчості письменника. До “першої хвилі” належать початкові видання його творів і найперші відгуки та рецензії на них у середині та другій половині ХІХ ст. (закінчуючи першими роками ХХ ст.). Це статті та рецензії М. Максимовича, М. Костомарова, М. Сумцова, І. Франка, рання фундаментальна біографія письменника, написана В.Шенроком. Ці дослідження з огляду на тогочасну культурну епоху вже самі стали для нас цінним матеріалом для зіставлення та вивчення, тому ми часто звертаємося до них, особливо акцентуючи увагу на аксіологічному аспекті досліджуваного матеріалу.

“Друга хвиля” починалася на межі II-го десятиріччя XX століття. Вона позначена зверненням до творчості П. Куліша в період національного становлення і проголошення (хоч на дуже короткий час) незалежної Української держави. А оскільки очолювали цю боротьбу письменники, то їхнім натхненником і став П. Куліш як провідник національної ідеї та захисник самобутності українського народу. Національне єство, активний склад особистості митця та його творчість надихали молодих борців не лише в політичних, але й у творчих пошуках. Серед них можна назвати імена В. Винниченка, М. Хвильового, Б. Лепкого, М. Зерова та багатьох інших. У цей час (1908-1909 рр.) у Львові вийшли твори П. Куліша у 6-ти томах. Це видання і до сьогодні поки що є найповнішим. У ці ж роки в Києві вийшло незакінчене 5-томне видання творів письменника (планувався 20-томник) та 5-томне видання Кулішевих творів Богданом Лепким у Берліні (1922-1923 рр.). У 20-ті роки в Києві готувалося 25-томне видання творів, яке було припинене і з якого вийшло тільки три книги: 1, 3 і 6 томи. До початку 30-х років ще маємо дослідження переважно біографічного характеру В. Петрова, І. Ткаченка, М. Сумцова. Починаючи з наступного десятиріччя, П. Куліша було проголошено націоналістом. Таким чином ця прогресивна тенденція у дослідженні творчості митця була штучно перервана, так і не сягнувши свого апогею.

Від цього часу і до кінця 80-х років навколо постаті П. Куліша, по суті, утворився інформаційний вакуум. Його творчість не була офіційно заборонена, але згадувалася головним чином в негативному контексті або ж замовчувалася. Поодинокі ювілейні статті були нейтральними і не давали якогось нового матеріалу. Окремі перевидання “Чорної ради” або “Вибраного” у 1969 році та збірки “Поезії” у 1970 році не реабілітували письменника в очах співвітчизників.

Лише у 80-х роках (“третя хвиля”) у літературно-критичних журналах почали з’являтися статті про Куліша та його творчість. У 1989 та 1994 роках вийшли два двотомні видання з передмовами, відповідно, М. Жулинського та Є. Нахліка. Є. Нахлік у 2007 році видав двотомник “Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель”, де подано наукову біографію митця, розглянуто його публіцистику, історіософські погляди і т. ін. Кілька разів за цей час було перевидано “Чорну раду”. Історики, літературознавці, філософи нині досліджують

творчість Куліша, щоб повернути цьому видатному мислителю та науковцю добре ім'я. Наше завдання – оцінити його здобутки в галузі фольклористики, оскільки в 1994 році вийшло і стало доступним широкому колу читачів репринтне видання Кулішевої фольклорно-етнографічної збірки “Записки о Южной Руси”. Взагалі ж, якби видати всю спадщину письменника, то її об'єм сягав би, як підраховували науковці, 50 томів.

Завдання цієї праці полягає в осмисленні діяльності П. Куліша як фольклориста і визначенні на сучасному рівні трансформації фольклорної свідомості, естетичних мотивів та поетики фольклору у його літературних творах, обраних для аналізу. Прямі теоретичні дослідження із цієї проблеми лише з'являються у вигляді поодиноких статей, де фрагментарно аналізуються твори письменника. На думки авторів цих статей при потребі ми будемо опиратися.

Умови становлення і розвитку романтизму в українській літературі стали тим ґрунтом, на якому формувалися національна сутність та активний склад особистості П.Куліша. Особливе сприйняття народних творів, неординарний талант, сенсильне відчуття культурних реалій давнини та емотивне їх сприйняття, помножені на високу працездатність письменника, втворили той феномен у його творчості, інтегруючим моментом якого стало генетично-народне відображення дійсності, поєднане з власною творчістю (що не заперечувало використання літературних традицій).

У посібнику великою мірою використано широкий епістолярій Куліша, а також публікації в літературно-критичних журналах ХІХ ст., матеріали архіву, рукописи, стародруки.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
----------------	---

ГЛАВА I.

П. КУЛІШ І ЙОГО ОТОЧЕННЯ

<i>Вступ</i>	8
1. <i>Формування Куліша-фольклориста (біографічні зауваги)</i>	11
2. <i>П. Куліш у спілкуванні з українськими фольклористами першої половини ХІХ ст.</i>	21

ГЛАВА II.

“ЗАПИСКИ О ЮЖНОЙ РУСИ” В КОНТЕКСТІ СВОГО ЧАСУ

<i>Вступ</i>	36
1. <i>Особливості структури праці П. Куліша “Записки о Южной Руси” з погляду історії та сьогодення</i>	47
2. <i>Жанрово-тематичний та текстологічний аналіз фольклорно-етнографічної збірки П. Куліша</i>	77

ГЛАВА III.

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМИ ХУДОЖНЬОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФОЛЬКЛОРНОЇ СВІДОМОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ КУЛІША

<i>Вступ</i>	113
1. <i>Фольклорна основа українських оповідань письменника</i>	115
2. <i>Фольклорно-етнографічні мотиви у романі П. Куліша “Чорна рада”</i>	123
<i>Висновки</i>	133

ДОДАТОК А.....	138
ДОДАТОК Б.....	142
БІБЛІОГРАФІЯ.....	149

Жанна Олександрівна ЯНКОВСЬКА

**ФОЛЬКЛОРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША**

*Навчальний посібник
(для учнів шкіл, студентів середніх спеціальних
та вищих навчальних закладів)*

Технічний редактор Свинарчук Р.В.

Комп'ютерна верстка Крушинської Н.О.

Художнє оформлення обкладинки Свинарчука Р.В.

Формат 42х30/8.

Папір офсетний. Друк різнографія.

Ум. друк. арк. 4,93. Гарнітура "PetersburgС"

Наклад 100 прим.

Видавництво Національного університету "Острозька академія"
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво про державну реєстрацію
РВ №1 від 8 серпня 2000 року.